

ISSN:1306-3111
e-Journal of New World Sciences Academy
2009, Volume: 4, Number: 3, Article Number: 4C0014

HUMANITIES

Received: November 2008
Accepted: June 2009
Series : 4C
ISSN : 1308-7320
© 2009 www.newwsa.com

Salih Uçak
Firat University
salihucak21@hotmail.com
Elazig-Turkey

ERGANI'DE ESKİ GÖK TANRI DİNİNE BAĞLI İYELER İLE İLGİLİ İNANÇ VE RİTÜELLER

ÖZET

İnançlar, bir milletin mitik ve mistik özelliklerini yansıtan temel yapılarıdır. Tarih, bu yapıları yaşam koşulları içinde şekillendirir ve aktarır. İnsanlar kendi geçmişleri ile ilgili her şeyi merak eder. Bu merak, onu atalar kültürüne götürür. Milletlerin kültür haritasında mevcut olan her şeyi anlamlandırması bazen kolay olmayabilir. Özellikle inanç meselesi bunun en başında gelir. Çünkü inanca bağlı ritüel ve pratikler, bir milleti diğerinden ayıran en belirgin özelliştir. Bu çalışmada Ergani yöresinde görülen eski inanç ve ritüellerin bugünkü yansımaları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Ergani, İye, Ritüel, Eski İnançlar, Folklor

THE BELIEFS AND RITUELS CONCERNING POSSESSORS CONNECTED WITH THE ANCIENT CELESTIAL GOD RELIGION IN ERGANI

ABSTRACT

Beliefs are the basic element that reflects a nation's mythic and mystic characteristics. History forms and transfers these basic elements in life conditions. Human beings are curious about everything related to their own past. This curiosity leads then to the ancestral beliefs. Sometimes it is not easy for nations to explain everything in their cultural map. Especially belief is the principal issue of them. Since ritual and practices depend on belief are the main characteristic that separates a nation from other nations. In this work, it will be examined that old beliefs and rituals which are reflected today in Ergani

Keywords: Ergani, Possessor, Ritual, Old Beliefs, Folklore

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Eski Türk dini ile ilgili olarak araştırma yapan bilim adamlarının çoğu önceleri, Eki Türk dinine Şamanizm, Toyunizm, gibi adlar vermişlerse de bir kısmı bu dinin Şamanizm olmadığını iddia etmişlerdir. Bütün bu araştırmacıların bugün için vardığı sonuç Eski Türk Dini adının Gök Tanrı Dini olması gerektiği yönünde olmuştur(Çeribaş, 2004:50).

Türkler, tarih boyunca Budizm, Zerdüştlük, Mani dini, Hıristiyanlık, Musevilik ve İslamiyet gibi dinleri benimsemişlerdir. Budizm, daha çok Doğu Türkistan tarafında yaşayan Uygurlarca kabul edilmiştir.

Türklerin ilk benimsedikleri din olan Şamanizm, aslen büyüye, sihre ve halk hekimliğine dayanmaktaydı. Şaman dininin temsilcisine Kam, kaman veya şaman adı verilmekteydi. Bazı Türk topluluklarında devletin başındaki hükümdar aynı zamanda Şamanizm'in de temsilcisi idi (Güzel, Torun, 2003:30).

Ateşe bağlı pratiklerin birçoğunun Zerdüştlükten kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ağaç ile ilgili motiflerin mani dininden kalma inançlar olma ihtimali yüksektir. Hıristiyanlık'ın Gagavuz, Bulgar ve Peçenekler arasında kabul gördüğünü; Musevilik'in Hazar Türklerince benimsendiğini de kaynaklardan öğreniyoruz. İslamiyet, hiç şüphesiz büyük Türk topluluklarınca kabul edilmiş en önemli ve son din olarak karşımıza çıkmaktadır. Selçuklular ile Osmanlıların asırlarca İslamiyet'in bayraktarlığını yaptıklarını unutmamak lazım.

Eski Türklerde dinî hayatın ve kozmolojinin Gök Tanrı etrafında şekillenmiş olması eski dinin Şamanizm değil, Gök Tanrı Dini olduğunu gösteriyor. Şamanizm, bu dinî yapı içinde özel pratiğin adı olarak görülebilir. İyeler, "koruyucu ruh" olarak bu inanç sistemi içinde ikincil derecede önemli öğelerdir.

Ergani tarih boyunca pek çok medeniyete beşiklik etmiş, kuzey Mezopotamya'nın en önemli merkezlerinden biridir. Hilar Köyü (Çayönü) arkeoloji kazıları sonucu elde edilen bulgulara dayanılarak, M.Ö. 9000 yıllarında kale içine kurulduğu tahmin edilmektedir. Ergani; Asur, Urartu, Med, Selçuk ve Osmanlı medeniyetlerinin etkisinde kalmıştır. Bu yönüyle farklı inanç ve kültürlerin etkisinde kalmıştır. Bugün özellikle kırsal kesimde pek çok eski pratik ve ritüellin yaşıyor olması bizi bu alana sevk etmiştir.

Bu ön kabulden yola çıkarak irdelediğimiz Gök Tanrı ve iyeler meselesi, bu çalışmamızın ana eksenini oluşturmaktadır. İyeler, eski Türk dinini daha iyi yorumlama imkânı sağlar. İyelere bağlı olarak yapılan pratikler, dinî hayatın nasıl şekillendiğini ortaya koyma açısından önemlidir.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Araştırmanın temel amacı, eski Türk inançlarının bugünkü izlerini takip ve tespit etmektir. Bununla beraber eski inançlara bağlı olarak devam eden ritüeller ve yöntemler hakkında bilgi toplamak ve bunları değerlendirmektir. Bu doğrultuda amacımız, eski kültür unsurlarımız ile bugün arasında bir köprü kurmaktır. Günümüzde anlam veremediğimiz veya kaynağını bilemediğimiz inanç ve ritüellerin gerçek kaynağını tespit etmek araştırmanın esas amacıdır.

Bu çalışmada öncelediğimiz mesele, eski Türk inançlarının Anadolu'daki izlerini yörede takip etmek, onları doğru ve sağlam bir temele oturtarak kaynağına ulaşmak ve aydınlatmaktır. Çalışma bilinen ve tatbik edilen bilimsel bir yöntemin başka bir alana uygulanmasıdır.

Toplum hayatını şekillendiren, topluma yön veren inançlar, şekil değiştirerek yaşamaya devam etmektedir. Şehir kültüründen uzak kalmış yörelerde bu daha yaygın olarak görülmektedir. Yörede yaptığımız

araştırmalar, eski Türk inançlarına ait çok sayıda ritüelin bulunduğunu göstermiştir.

Eski Türk inançları üzerine yapılan çalışmalar, araştırmamızın varsayımları konusunda bize yol göstermiştir. Savunulan görüşler, akademik çalışmalarla temellendirilmiştir.

Bu çalışma, bir yöre araştırmaları olduğundan genel olarak eski Türk inançlarını özel olarak Ergani folklorunda eski Türk inançlarının izlerini kapsamaktadır.

3. KORUYUCU İYELER

3.1. Umay/ Umacı/ Öcü

Umay, inanç sistemindeki önemli iyelerden biridir. Tamamlayıcı bir rolü olan Umay, 'Ayısıt' olarak da bilinir. Koruyucu ve kollayıcı bir iyedir. Umay ile ilgili yapılan araştırmalar onun mahiyetini daha iyi ortaya koymaktadır. İnan'a göre; "Umay, çocukları ve hayvan yavrularını koruyan dişi bir tanrıdır." (İnan, 2000:34)

"Umay, koruyuculuk görevini doğumda, doğum sonrasında, çocuklar ergenlik çağına ulaşır, er adını alıncaya kadar sürdürür." (Kalafat, 1995:27)

"Yakutların inançlarına göre "Oga İmita" denilen bir ruh vardır. Bu harfi harfine "Çocuk İmı'sı" demektir. İmı, Umay'dır. Koruma silahı, tılsım ve muska anlamları da vardır." (İnan, 2000:35)

İnan, Kaşgarlı Mahmut'a dayandırdığı bilgide "Umay'ın doğumdan sonra çıkan "son" olduğunu; Yakut kadınlarına göre de "son'un" "Ayısıtı" temsil ettiğini son'un da kadınlar tarafından bir çukura gömüldüğünü" söyler (İnan, 2000:38).

Elazığ yöresinde araştırma yapan Rıfat Araz, "Son veya eş'in yapısıyla ilgili inanç ve pratiklerde 'çoğalma ve bereket' unsurlarının bulunduğunu ayrıca son'un 'himaye etme ve kurtarma' fonksiyonlarına da sahip olduğunu" (Araz, 1995:29) söyler.

Umay Ana Kültü, eş ve yoldaş olarak karşımıza çıkıyor. Zaman zaman kuş şeklinde tasavvur edilmesi, hüma kuşu ile ilişkilendirilmesi, "başa kuş konması"yla bereket ve zenginlikle, devletli olmayla yorumlanması bu rollere bağlanabilir.

Araştırmanın yapıldığı Ergani yöresinde, Umay çoğunlukla karşımıza "Eş ve Son" olarak çıktı. Yapılan pratikler, şaşırtıcı derecede bu iye ile ilgili inanmaların devam ettiğini gösteriyor.

Eş yıkanır, tuzlanır ve gizli bir yerde gömülür. Eşin güneş görmesi, çocuğun gözlerinin ağrmasına bağlanır. (KK1 KK3 KK7)

Eş, çocuğu olmayan kadınların olduğu bir yere gizlice yerleştirilir. (KK4)

İneklerin sonları çoğunlukla alıç ağaçlarının üstüne atılır. Bunun seçilmesi, bolluk ve bereketin olması isteğidir. (KK7).

Hayvan sonları nehirlere bırakılır. (KK7)

Yörede çocuğun kırkı çıkıncaya kadar bir meleğin daima onunla olduğu ve onu koruduğuna inanılır. (KK8) Yine çocukların beş-altı yaşına gelinceye kadar yüzlerinin melekler tarafından yıkandığı söylenir.

İnanışa göre bir çocuk doğduğu zaman onunla beraber bir "melek" doğar ve kıyamete dek onunla kalır. (KK6)

Eş'e bir insan kadar değer verilir. Eş yıkanır, bir beze sarılır ve gömülür. (KK5)

Bütün bu ritüeller, bize iyenin var olduğunu ve hala canlı örneklerle yaşadığını gösteriyor.

Umay'ın öcüleşmesi de tarihi seyir içindeki anlam daralması ve fonksiyon değişikliklerine bağlanabiliriz.

3.2. Ana Maygıl / Fatma Ana

Ana Maygıl iyesi, birey değil, bodunla ilgilidir. Bu yüzden çoğunlukla "Bodun İnli" olarak nitelendirilmiştir. (ARAZ, 1995: 31)

"Koruyuculuğu, Umay iyesinden farklı olan Ana Maygıl, tüm yurdu ve halkı korumakla görevli idi. Dolayısıyla onun yaşadığı yer ıduk/mukaddes idi ve daima sahipli, kağanlı bir yer olması icap ediyordu." (Kalafat, 1995:29) Bu yer, muhtemelen Ötüken ormanıdır.

"Ana Maygıl" veya "Bodun İnli" iyesi, bütün halkı ve yurdu korumakla görevlidir. Günümüzde kullanılan "anayurt" "ata yurdu" veya "ata ocağı" söz öbeklerinin bununla ilişkili olduğu söylenebilir. (ARAZ, 1995: 31)

İnan, Ana Maygıl'ı "ulus anası" olarak tarif eder. (İNAN, 2000: 39) Ergani yöresinde Ana Maygıl ile Ayısıt iyelerinin fonksiyonları karışmıştır. Yörede; her evin bir meleği vardır. O melek insanları daima korur. (KK1) Sanırım bu tespit, eskilerin "öy iyesi" dedikleriyle aynı paraleldedir.

Gece yatarken erkek-kadın fark etmez her kişi saçını örtüp yatmalı. Saçın açılması meleği kaçırmaz. (KK1)

Ev meleği, kötü ruhların- örmüsün-eve girmesini engeller. (KK5) Gök kuşağı, Fatma Ana'nın kuşağıdır. (KK7)

Bu iye, İslamî dönemde Hz. Fatıma karakteri ile birleşir. Rasulullah'ın neslini devam ettiren Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hüseyin'in anneleri ve Hz. Ali'nin zevcesidir. Fatımat'üz- Zehra olan lakabı "Ak yüzlü, nur yumağı, beyaz, parlak ve aydın yüzlü kadın" manasına gelir. Bu özelliğiyle yaşamaya devam etmektedir.

3.3. Ak Ene / Ak Ana

Ak Ene'nin bugünkü hayatta rolü yoktur. Yapılan araştırmalarda bu mitin yaşadığı ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlamıyoruz. Edindiğimiz bilgilerde Altay yaratılış mitinde Tanrı Ülgen'in karşısına çıkıp görünmesi ve yaratma ilhamını vermesi görevi vardır. Y. Kalafat, "Ak Ene'yi su'yun yansıtıcı fonksiyonu ile birleştirerek Bektaşî-Alevî inancındaki " Aynaya baktım Ali'yi gördüm" sembolü ile açıklar (Kalafat, 1995:30).

Yörede yaptığımız çalışmalarda somut olarak Ak Ene iyesi ile ilgili bir ritüele rastlamadık. Ancak kötü rüyaların suya anlatılması meselesinin bu iyeden kalma bir pratik olabileceğini, suyun yansıtıcı özelliğinin bunu doğrulayabileceğini düşünüyoruz.

4. KARA İYELER / KÖTÜ/ ŞERİR RUHLAR

4.1. Erlik / Körmös / Şeytan

Şerir ruhlar, şeytan hemen hemen bütün semavî inançlarda vardır. Misyon itibariyle insanların karşısında yer alır. Kötülüğün ve hastalıkların temel kaynağı durumundadır.

Eski inançlarımızda "Erlik" olarak adlandırılmıştır. Kalafat'a göre Erlik, "yağız yer" ile ilişkilidir. "Yağız yer" kavramı Türklerde yeryüzünü değil, yerin altını göstermektedir. Kara toprak altıdır. Türklerin, onu erlik, yani 'yeraltında olan' olarak tasvir etmeleri bu yüzdendir. (Kalafat, 1995:31)

Altay yaratılış mitinde Törüngey ile Eje'yi kandıran Erlik ile Kur-an'da Hz. Adem ile Hz. Havva'yı yasak meyveden yemeleri için ikna eden şeytan misyon olarak aynı işi yaparlar.

"Erlik, Şamanistlere göre kötü ruhların başkanıdır. İnsanlara her türlü kötülükleri yapar. İnsanlara ve hayvanlara türlü türlü hastalıklar göndermek suretiyle kurbanlar ister.. İsteddiği kurban verilmezse musallat olduğu obaya veya aileye ölüm ve felaket ruhları gönderir. Öldürdüğü insanların canlarını yakalayarak yeraltındaki karanlık dünyasına götürür, kendisine uşak yapar." (İnan, 2000:39).

Erlik iyesinin hizmetinde olan iyelere kara iye ve yek adı verilir. Yek'in anlamı şeytan demektir (Kalafat, 1995:32).

Yeraltı ve ölüm tanrısı olan Erlik "kötülüğünün cezasını çekmek üzere Tanrı tarafından üç kat yerin dibine, ay ve güneşi olmayan karanlık dünyaya sürülmüştür." (Seyidoğlu, 2002:45).

Bu özellik, İslâm inancındaki "kovulmuş İblis" veya "lanetlenmiş Şeytan" imajıyla benzerlik gösterir.

Erlik, müthiş bir canavar olarak tasvir edilmiştir. "O, atlet vücutlu bir ihtiyardır. Gözleri ve kaşları kömür gibi kapkara, çatal sakalı dizlerine kadar uzanmış, yaban domuzunun azı dişlerine benzeyen bıyığı, kulakları üzerine yerleştirilmiştir. Çenesi tokmağa, boynuzları ağaç köklerine benzer. Saçları kapkara ve kıvrıktır." (İnan, 2000:40).

Yörede Erlik ilgili şu tespitlerde bulduk: Tırnak, şeytanın yiyeceğidir. Bu yüzden tırnaklar özenle kesilip bir duvar deliğine konmalı veya gömülmeli. Tırnak şeytanın eline geçerse kişi hastalanabilir. Saç, kesildikten veya tarandıktan sonra arta kalanlar, yerlere atılmaz. Aksi yapılırsa yel estikçe baş ağrısına sebebiyet verir. Saç ateşe de atılmaz, atılırsa melekler onu alayım derken kendilerini yakarlar. Bu sebeple kötü -şerir- ruhlara karşı kişi savunmasız kalır. (KK1, KK4, KK5)

Şeytan, körmüs, her yerededir. Onun gözleri kördür. O, lâindir. Allah insanları onun şerrinden korusun. (KK2)

Yıldırım düşmesi, Allah'ın gazabıdır. Allah yıldırımını, şeytana gönderir. Şeytan da insanın arkasına saklanır. (KK1, KK5)

4.2. KAPOZ / KAMOS / KÂBUS / KARABASAN

Yüklendiği misyon itibarıyla "Alkarısı" ile "Körmüs" karışımı bir yapıdadır. Şerir bir ruhtur. Kaynak kişilerden edindiğimiz verilere göre KAPOZ, özellikle sırtüstü yatıldığında insana musallat olan şerir bir ruhtur. Çok ağırdır. İnsanı boğabilir. KAPOZ İğneden korkar. Ondandır kurtulmak için hamail veya pozubent taşımak lazımdır. KAPOZ'un hem dişisi, hem de erkeği vardır. (KK1, KK3, KK4, KK7)

KAPOZ geceleri gelir. Özellikle lohusaları seçer. İğne batırılırsa ondan kurtulabilinir. (KK3)

KAPOZ lohusaya gelir. Lohusanın yastığı altında dare veya demir bir parça bulundurulmalıdır. (KK8)

Deyim olarak kullanılan "üzerine kâbus çökmek" deyimini bununla ilgilidir.

Karabasan olarak da bilinen bu şerir ruh, Ö. Çobanoğlu'na göre "ağırlık basması" olarak yeni bir işlev ve motife bürünmüştür. (Çobanoğlu, 2003:132)

4.3. Alkarısı / Albıs / Albastı / Pirevok

Alkarısı, bugün varlığını en belirgin şekilde devam ettiren şerir ruhlardan biridir. Yörede yaptığımız araştırmalarda tarihi süreç içindeki rolleriyle bu ruhun yaşadığını ve ciddi manada önemsendiğini fark ettik.

"Altay Türklerinde insanın ruhunun doğmadan önce gökyüzünde bulunduğu inancı vardır. -Bu inanca bağlı olarak- Albastı, kötü ruhları temsil eder." (Şener, 2003:59-61)

Eski inanç sisteminde "Albastı, Al Ruh, Al Karısı, Al Ana gibi isimlerle anılan ruh, muhtemelen Umay'ın sonradan gelişen ikinci ilkelere göre olumsuz anlamda başkalaşmış şeklidir; başka bir deyişle ondan türetilmiş bir ruh ya da ilahtır. Ancak o kötü ruhlardan zümresindedir. Çünkü lohusalara eziyet eder ve lohusa hummasına neden olur." (Çoruhlu, 2002:54)

İnan, bu ruhun lohusalara musallat olduğunu, lohusanın ciğerini alıp suya attığını; baksı veya ocaklı adamlardan korktuğunu söyler. Baksı Albastı'nın ciğeri yerine koyması için şu afsunu söyler:

"Ey albastı zalim,
Koy ciğeri yerine,
Zavallının canını iade et,
Sözümü tutmazsan,
Bana hürmet etmezsen,
Gözlerini çıkarırım." (İnan, 2000:169).

"Kazan ve Altay inançlarına göre de "Albastı" veya "Almıs" şerir bir ruh olup Erlik'in avanesi ve hademelerindedir." (İnan, 2000:170)

R.Araz'ın Elazığ yöresinde tespit ettiği Alkarısı iyisi ile ilgili fiziki tasvir, Ergani yöresindekiyle çok benzerdir. "Alkarısı, oldukça esmer, iriyarı, gür ve dağınık kara saçları, ince uzun demirden teşekkül etmiş elleri, lohusanın ciğerini sökmeye yarayan demirden tırnaklarıyla korkunç bir görünüm arz eder." (Araz, 1995:33)

"Alkarısı, tüfek sesinden korkar. Lohusa "albastı" olursa tüfek patlatmak adettir. Albastı, demircilerden ve ocaklı adamlardan da korkar." (İnan, 2000:170).

Bütün Türk dünyasında aşağı yukarı aynı özelliklere sahip olan bir şerir ruhtur, Al karısı. Eski Türk inançlarında, Budist ve Şamanistlerde ruhların en çok ilgilendikleri olaylar lohusalar ve yeni doğmuş çocuklar, yeni evlenenler gibi oluşum ve dönüşüm ritüelleridir. (Çevirme, Sayan, 2005:65-67).

Yörede Alkarısı -albastı- ile ilgili tespit ettiğimiz pratikler oldukça dikkat çekiciydi.

Alkarısı "pirevok" -yaşlı cadı- lohusaya musallat olur. Onun ciğerlerini sökmeye gelir. O yüzden lohusa yatarken yatağının altına dare, makas, bıçak ve başında çuvalsız bulunmalı. Ağzını kesinlikle kapatmalı. (KK1, KK7)

İki lohusanın karşılaşmaması esastır. Ancak zorunlu nedenlerle karşılaşarlarsa iğnelerini (firkete) değiştirmeden konuşmaları yasaktır. Firketeler değiştirilirken lohusalar "senin kırkın sana benim kırkım bana" derler. (KK5, KK1, KK3)

Et, un ve sabunun kırk'ı vardır. Bunlar dışarıdan getirilirken lohusa ve çocuk dışarı çıkartılır. (KK7)

Küçük çocukları alkarısından korumak için kundağına küçük ekmekler konur. (KK6) (Bu ekmekler büyük ekmeklerin minimize edilmiş şeklidir. İpe geçirilerek kundağa konur. Bu ekmekler tekli sayıdadır. Genellikle 3 - 5 - 7'dir.)

Al karısından korunmak için hamail taşınır ve baştan iğne çıkarılmaz. (KK1, KK2, KK3, KK7) Yine doğumdan itibaren lohusanın yatağının etrafı kıldan bir urganla çevrilir. Bu urgan 3 ya da 7 gün yerde kalır. (KK2)

Lohusa kadın için pekmezli yumurta hazırlanır. Bu pekmezden bir kısmı ayrı bir kaba konur. Bu kabın içine iğne atılıp lohusanın yatağının kenarına bırakılır. Alkarısı gelip bunu yediğinde ciğerine iğne saplanır ve ölür. (KK2)

Alkarısına atfedilen ve daha sonraları deyimleşen "ciğerin ağzından gele" kargışı, bu şerir ruhla ilgilidir.

Alkarısı, genellikle bacadan girer. O yüzden eskiden kırkının evinin bacasına bir yük kara diken bırakılırdı. (KK2)

Alkarısı, dağınık saçlıdır. Karadır, elleri ince ve uzun, tırnakları demirdendir. Dişidir. (KK5)

Bütün bu bilgiler, bize alkarısının yaşamaya devam ettiğini, ritüellerin neredeyse aynı özelliklerle icra edildiğini gösteriyor.

Kaynak kişilerin aktardığı "pirevok" söylencesi bu konudaki en ilginç verilerden biriydi. Söylence şöyle: "Bir aralar, geceleri Ahmet amcanın atı ahırda sürekli terliyordu. Bunun sebebi araştırılır ve

atın pirevok (alkarısı) tarafından koşturulduğuna kanaat getirilir. Bunun üzerine at asfalt ile asfaltlanır. Pirevok gelince ata yapışıp kalır. Ahmet amca pirevoka çuvaldızı batırarak onu esir eder. Esir pirevokun elleri çok bereketlidir. Bu pirevok tam yedi (7) yıl hizmet eder. Bir gün Ahmet amcadan kendisini artık azat etmesini ister. Ahmet amca da onu azat eder. Pirevok köyün yakınlarında bulunan bir göle gireceğini söyler. Kendisini takip edecek köylülere: "Ben göle girdikten sonra gölün yüzeyi kanlanırsa bilin ki arkadaşlarım beni kabul etmeyip öldürmüşlerdir. Yok, eğer gölün yüzeyi köpükle dolarsa bilin ki sizden intikam alacaklar." Pirevok göle girdikten sonra gölün yüzeyi kanlanır." (Helimoğlu Yavuz, 1993:106) (KK2, KK3, KK4)

5. SONUÇ (RESULT)

Bu çalışmada, bütün kusur ve eksiklikleriyle beraber Ergani yöresinin bir inanç fotoğrafını vermeye çalıştık. Bilinen bir yöntemden yola çıkılarak hazırlanan bu çalışma, inanç ve uygulamalara bağlı olarak yaşayan pratik ve ritüellerin hayata katkısı ve taşıdığı değerlerin eski hayat tarzımızla ne kadar bağlantılı olduğunu ortaya koyma gayreti olarak görülmelidir.

Türk kültürünün temel felsefesini, folklor araştırmalarının alan derlemelerini dikkatte aldık ve bu bağlamda yöreye ait eski inançları anlamaya ve anlatmaya çalıştık.

Çalışmamızda var olan mitik ve mistik yapıyı kaynak kişilerin anlatımı ve uygulamalar eşliğinde objektif bir gözle vermeye çalıştık. Bunu yaparken mümkün oldukça yorum katmamayı ve temel düşünceyi değiştirmeden vermeyi amaç edindik.

Folklorun, bir yöreyi en iyi yansıtan yönlerden biri olduğu muhakkaktır. Eğer folklor çalışmaları bu anlamda iyi okunabilirse kültürel haritamızın daha iyi yorumlanabileceği kanısındayız. Basit sınıflamaların ve haksız eleştirilerin yapılmadan önce farklı çalışma ve analizlerin göz önünde bulundurulması özellikle folklor için gerekli olduğu düşüncesindeyiz.

Yörenin gelenek ve görenekler konusunda gelişen ve şehirleşen pek çok yöreye göre hâlâ kendini muhafaza ettiği söylenebilir. Özellikle kırsal kesimdeki köy yerleşmelerinin daha zengin bir içerikle bu gelenek ve uygulamaları devam ettirdiğini tespit ediyoruz.

Amacımız, bu alanda yapılan ve yapılacak olan çalışmalara katkıda bulunmaktır. Ümidimiz, bu alanın daha çok araştırılması ve Türk kültür ve inanç haritasının tamamlanmasıdır. Farklılıkların birlikteliğinde ortak paydaların ortaya konması bizi biz yapan değerlerin unutulmaması geçmiş mirasın iyi değerlendirilmesi faydalı olacaktır.

İnançlar, dün olduğu gibi bu gün de hayatı yönlendirmeye devam etmektedir. İnsanların kimlik ve kişilik kazanımında inançların önemli bir rolü olduğu kesindir.

Günlük hayatı şekillendiren çoğunlukla dinî hayattır. Bunun için var olan inanç ve pratiklerin yorumlanmasında eskiden bu güne kadar kabul edilmiş dinlerin etkisi olduğu muhakkaktır. İnanç motiflerindeki karmaşık yapı, bu evrensel ilkelerle günümüze taşınmış durumdadır.

Birtakım fonksiyonları değişse bile inanç motiflerinin her zaman kendine yeni bir şekil vererek yaşamaya devam etmesi, inançların en kuvvetli yanadır. Bu yüzden bazı inançların Orta Asya'dan izler taşınması şaşırtıcı olmadığı gibi, batıl ve hurafe olmadığı da söylenebilir. Bu inançların temelinde eski yaşantıların olduğu, bilinmesi gereken bir gerçektir.

Yörede eski inançlarımızdan kaynaklanan pek çok ritüel ve pratiğin bulunması, bize kültürel açıdan yörenin Orta Asya'dan günümüze pek çok değeri beraberinde taşıdığı fikrini veriyor. Bu anlamda Ergani, bir kültür mozaiğinden çok bir kültür birliğini

yaşatıyor. Etnik yapı ile ilgili yapılan çalışmalarda bu konunun dikkate alınması gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü bir sosyal incelemede dinî yapıyı, günlük hayatı bir kenara koymak; bizi eksik ve hatalı bir sonuca götürebilir.

Ergani folklorunun oldukça zengin ve şaşırtıcı derecede eski yaşantılarımızla bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz. Eskiyle kurduğu bu sağlam köprünün kültürel kimliğimiz, inanç ve kültür birliğimiz açısından anlamlı olduğunu bilmek gerekir.

BİBLİYOGRAFYA (BIBLIOGRAPHY)

- Araz, R., (1995). Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, AKM Yayınları, Ankara
- Çeribaş, M., (2004). Kadirli ve Çevre Folklorunda Eski Türk İnançlarının İzleri, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kütahya
- Çevirme, H. ve Sayan, A., (2005). "Alkarısı İnanmaları ve Bilim" Milli Folklor Dergisi, Sayı:65.
- Çobanoğlu, Ö., (2003). Türk Halk Kültüründe Memorantlar ve Halk İnançları, Akçağ Yay. Ankara
- Çoruhlu, Y., (2002). Türk Mitolojisinin Ana Hatları, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Eliade, M., (1999). Şamanizm, Çev. İsmet BİRKAN, İmge Yayınları, İstanbul,
- Güzel, A.T., (2003). Ali Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Akçağ yay. Ankara
- Helimoğlu Yavuz, M., (1993). Diyarbakır Efsaneleri, Doruk Yayınları, Ankara,
- İnan, A., (2000). Tarihte ve Bugün Şamanizm, TTK Yayınları, Ankara,
- Kalafat, Y., (1995). Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, AKM. Ank.
- Seyidoğlu, B., (2002). Mitoloji Üzerine Araştırmalar, Dergâh Yay. İst.
- Şener, C., (2003). Şamanizm, Etik yay. İst.

KAYNAK KİŞİLER (REFERENCES PERSONS)

- KK 1: Medine UÇAK, 60 yaşında, Kortaş Köyü, okuma yazma yok.
- KK 2: Fatma GÜNEŞ, 64 yaşında, Kayagediği Köyü, okuma yazma yok
- KK 3: Havva GÜNEŞ, 71 yaşında, Kayagediği Köyü, okuma yazma yok
- KK 4: Ece OĞUZ, 66 yaşında, Çayırdere köyü, okuma yazma yok
- KK 5: Mustafa ÜZÜLMEZ, 63 yaşında, Ergani Merkez, ilkokul mezunu
- KK 6: Gönül ŞAHİN, 60 yaşında, Bilalevleri, okuma yazma yok
- KK 7: Emine ÇELİK, 50 yaşında, Gedikler Köyü, okuma yazma yok
- KK 8: Fahriye Demir, 50 yaşında, Ziyarek Köyü, okuma yazma yok